

Kutetea Ukristo

Na Robert Stapleton

www.kanisalakristo.com

Kutetea Ukristo

Somo:	Ukarasa:
1. Kutetea Ukristo	03
2. Mwelekeo Wa Wasioamini	05
3. Mafundisho Katika Darasa	06
4. Imani Katika Mungu Moja	16
5. Miujiza	20
6. Uvuvio Wa Biblia	24
7. Je, Kitabu Cha Mwanzo Kinapingana Na Sayansi Ya Kisasa?	28
8. Chati	33

Christian Apologetics

“Kutetea Ukristo”

Lengo la Somo/Kozi:

1. Kila mtoto wa Mungu inampasa na ni lazima awe mtetezi wa imani - Flp. 1:7, 17; 1 Pet. 3:15.
2. Tunaishi katika nyakati za udanganyifu hivyo inatupasa kuzihakiki Imani zetu kwa akili sana.
  - A. Ili tuweze kufanya hivi ni lazima kufahamu “Proof Principles,” (misingi ya uthibitisho).
  - B. Tutawezakuona, kufundisha wengine juu ya imani katika uweza Mkuu (yaani Mungu) ambayo haijengwi katika imani potofu isiyo na maana.
3. Imani ya kikristo kwa hakika siyo imani potofu (na haiwezi ikawa potofu hata siku moja).
  - A. Haitegemei ushuhuda dhaifu au ushuhuda wa mizozo (kushindana/kubishana)
  - B. Biblia inatuonya juu ya kuwa wepesi wa kuamini - Mt. 4:24; Lk.8: 18; 1 Yoh. 4:1.
  - C. Ni lazima tuwe na uwezo wa kuhahakikisha mambo yote na kuwa tayari kuakikisha mambo yote.
  - D. Iwapo Mungu yupo “Imethibitishwa.”
    1. Siyo kwa namna ya Ki-Sayansi, wala kini iwe imehakikishwa.

UTANGULIZI:

1. Maana ya maneno:
  - A. Utetezi wa Kikristo: (Christian Apologetics) - Inalenga katika kuthibitisha mawazo yote yadini ya Kikristo kwamba yanatetewa. “Utetezi wa Kikristo” unahusu ulinzi wa ukweli wa dini ya Kikristo.
  - B. Shuhuda za Kikristo: (Christian evidences) - huonyesha uhalisi/ukweli wanini maana ya Kikristo.
  - C. Apologetics (utetezi) - idadi au zungumza kwa kupendelea kitu fulani.
2. Namna mbalimbali watu wanavyotazama Ukristo.
  - A. Falsafa isiyofaa ambayo inapaswa kukataliwa na watu wote kote ulimwenguni, (Atheism).
  - B. Falsafa ya maana ya binadamu ambayo inaweza kukubaliwa au kukataliwa na mtu pale apendapo (logic)
  - C. Njia ya maisha ya Uungu ambayo humfaidia mwanadamu lakini wasioifuata hawapati madhara.
  - D. Njia ya maisha ya Uungu ambayo mwanadamu ni lazima aikubali kuiifuata la sivyo atahukumiwa.
3. Makusudi muhimu ya kozi (soaw):

- A. Kweli tatu (3) za misingi ambazo ni kiini cha Ukristo.
  - 1. Kuna Mweza Mkuu (Mungu).
  - 2. Yesu Kristo ni Mwana wa Mungu na ana sifa za Uungu.
  - 3. Bibilia ni neno la Mungu alilopewa mwanadamu kwa uweza wa Roho Mtakatifu.
- 4. Malengo mahususi ya somo hili:
  - A. Kuwasaidia Wakristo kujenga ngome ya kulinda wasije wakaanguka.
  - B. Kuondoa vizuizi vya aina yote katika Imani kwa ajili ya wasio amini.

MWELEKEO WA WASIOAMINI
IMPLICATIONS OF UNBELIEF.

1. Iwapo Biblia siyo neno la Mungu na Yesu siyo mwana mwenye asili ya Uungu ambaye atamfufua mwanadamu siku ya mwisho mwenye shauri moja.
  - A. Mwanadamu inampasa kupata kila kitu nje ya ulimwengu huu kuanzia sasa.
    1. Hii ni falsafa ya kupenda anasa sana ambayo ni maarufu sana siku za leo.
      - A. Hedonism.
      2. Soma 1 Kor. 15:12-19, 32.
2. Kwa kufuata hatua hii mwanadamu huishia katika:
  - A. Unazi (Nazism).
  - B. Ujima (Communism).
  - C. Ufashisti (Fascism).
3. Haya yamepelekea kuwepo kwa Imani za aina nne (4) siku za leo za kutoamini.
  - A. Atheism - Imani inayoonekana uwepo wa Mungu.
  - B. Modernism - Imani inayoonekana Uungu na wana wa Yesu.
  - C. Liberalism - Imani ya kwamba Biblia siyo Neno lenye Pumzi ya Mungu.
  - D. Legalism - Imani ya kufuata na kushika sheria zilizo orodheshwa kama nia ya kupata haki.
4. Kadiri kutokuamini kunavyodumu ndivyo mkristo anavyoshindwa kumbadilisha mkosaji kutoka kwenye njia yake mbaya.
  - A. Kwa namna nyingine iwapo kwa kutumia “Proof Principles” (msingi ya uthibitisho) wanaweza kuondoa hali ya kutokuamini huku basi wanaweza kuanza kuwafundisha (wasio amini) juu ya utajiri usio chunguzika na Mungu.

CLASS NOTES
MAFUNDISHO KATIKA DARASA

1. Katika kutetea Ukristo -Njiya bora ya utetezi ni “Dhahiri inayowakilisha matakwa ya Kristo na inayomuelezea Yeye ni nani.”
2. Watu humkana Kristo kwa sababu zifuatazo:
  - A. Kutokujua (ujinga) Warumi 1:18-23.
  - B. Kiburi, Yn. 5:40-44.
  - C. Matatizo ya kimaadili, Yn. 3:19, 20.
3. Upekee wa Bibilia:
  - A. Iliandikwa kwa kipindi kisichopungua miaka 1600.
  - B. Iliandikwa katika vizazi 60.
  - C. Iliandikwa katika sehemu mbalimbali.
  - D. Iliandikwa na waandishi wapatao 40.
  - E. Iliandikwa katika nyakati tofauti tofauti Mf. nyakati za vita, amani n.k.
  - F. Iliandikwa katika hali tofauti mj. furaha, huzuni n.k.
  - G. Iliandikwa katika mabara matatu tofauti, Afrika Asia na Ulaya.
  - H. Iliandikwa katika lugha tatu tofauti, Kiebrania, Kiaramenia na Kiyunani.
  - I. Inajumuisha maMia ya masomo ya kutatanisha.
  - J. Upekee wa Biblia katika kufasiriwa.
    1. Ni kitabu cha kwanza kufasiriwa. (Septugint-fasiri ya kiyunani ya Agano la Kale la Kiebrania.. 250 K.K.
    2. Kufikia mwaka 1966 Biblia ilikuwa imefasiriwa katika lugha 240.
    3. Kati ya mwaka 1950 na 1960, watafsiri wa Biblia walikuwa 3000.
  - K. Upekee katika kudumu (linganisha na vitabu vingine).
    1. Nakala 8,000 za Kirumi.
    2. Nakala 1,000 za maandiko ya mwanzo kabisa.
    3. Nakala 4,000 za Kiyunani zimehimili:
      - A. Mateso.
      - B. (Kupingwa kwa Biblia iliwaribu kuondoa thamani ya Biblia).
  - L. Upekee wa mafundisho yake.
    1. Unabii.
    2. Historia.
    3. Watu mashuhuri mbalimbali.
    4. Hufunua dhambi za wanadamu.
4. Kutayarishwa kwa maandiko.
  - A. Vifaa vilivyotumika kuandikia.
    1. Papyrus (2400 K. K.).
    2. Ngozi za wanyama (parehment): mbuzi, kondoo, swala n.k.
    3. Ngozi ya ndama wa ng’ombe (vellum).
    4. Ostraca (Unglazed pottery).
    5. Mawe.
    6. Udongo au mbao za nta.
  - B. Zama za uandishi.

1. Patasi (chisel).
2. Metal stylus (aina faulani ya tindauro).
3. Kalamu na wino.

C. Migawanyiko (Divisions).

1. Vitabu (kama vilivyoandikwa na waandishi mbalimbali).
2. Sura (milango).
  - A. Waligawana Pentateuch (vitabu vya Sheria), mwaka wa 586 K.K., katika migawanyiko 154.
  - B. Migawanyiko ya sura ya awali ni Codex Vaticanus katika mwaka wa 350 B.K.
3. Mistari (verses).
  - A. Walianza kutumia mistari mara ya kwanza karibu mwaka wa 900 B.K.

5. The Canon.

A. Neno limetoka katika neno la msingi “reed” ambalo linamaanisha “standard.”

B. Kanuni tano (5) za kutambua kitabu kama ni kiwango kinachostahili (Canonical):

1. Je, Kina mamlaka? Je, Kililetwa kwa uweza wa Mungu?
2. Je, Ni cha unabii? Je, Kiliandikwa na mjumbe wa Mungu?
3. Je, Ni cha ukweli? Je, Kina mambo halisi?
4. Je, Kinauwezo wa kubadilisha maisha ya mtu?
5. Je, Kilipokelewa kukusanywa kusomwa na kutumika kama kitabu kilichotoka kwa Mungu.

C. Kwa nini vitabu vya “Apocrypha” havijawekwa katika “Canon” sababu.

1. Mapungufu mengi ya Kihistoria na Kijiografia.
2. Hufundisha mafundisho ya uongo na matendo yalio kinyume na vitabu vya Canon. (Kiwango cha kusadikika).
3. Kufuata uandishi usioane na kiwango kinachosadikika. Follow literary types out of keeping with canonical writings.
4. Upungufu wa nguvu (uwezo) wa kinabii na mguso wa kishauri na kideni.

D. Sababu tatu (3) za kujua kwamba Agano Jipya ni “Kanuni ya kweli”

1. Kubadilisha “Canon” za uongo za maarion wa karne ya kwanza (140 B.K.).
2. Kuepuka matumizi ya vitabu visivyo vya kweli.
3. Kwa sababu ya amri ya Dicletia (303 B.K.) ambayo ililenga katika kutambua vitabu vyote vitakatifu (sacred books).

E. Shuhuda mbalimbali za “a” zilizopo vitabu vya kanuni.

1. Athanasius (367 B.K.) sawa kabisa kama orodha yetu ya vitabu vya Agano Jipya.
2. Jerome na Augustine waliorodhesha vitabu 27 vya Agano Jipya.
3. Justin Maryr (100-165 B.K.) alinukuu maandiko mbalimbali ya Agano Jipya.
4. Irenaeus (180 B.K.) alizitaja sehemu nne za injili kitabu cha Matendo, Warumi, Wakorintho wa 182 Wagalatia, Wathesalonike wa 182,

Timotheo 182 Tito, Waraka wa 1 wa Perto, Waraka wa 1 wa Yohana na Ufunuo.

6. Udhabiti wa maandiko umethibitishwa na:

- A. Shuhuli za wanafunzi (Scholars).
- B. Maandiko mbalimbai, maandiko 13,000 za sehemu za Agano Jipya.
- C. Waandishi wengine na kazi za zamani za kale.
- D. Mpangilio wa maandiko ya Agano Jipya
- E. Tafsiri za mwanzo.
  1. Tafsiri ya Kisyria (Syriac Version) Kishemu.
  2. Tafsiri ya Kilatini.
  3. Coptic (Tafsiri ya Kimisri) - Karne ya 3-5.
  4. Armenian (Tafsiri ya Kiarmenia)- 400- B.K.
  5. Georgian.
- F. Wanafunzi wa awali wa Kanisa.
  1. Clement wa Rumi (95 B. K.) ambaye alijiita kuwa ni mwanafunzi wa mitume.
  2. Tertullian (160-220 B. K.) aliye nukuu Agano Jipya zaidi ya mara 7000; mara 3800, kutoka katika Injili.
  3. Irenaeus (170 B. K.) alinukuu kutoka katika Matayo, Marko, Luka, Matendo ya Mitume, 1 Korinto, Petro, Waebrania, na Tito.
  4. Ignatius (70-110 B. K.) alinukuu kutoka katika Matayo, Yohana, Matendo Ya Mitume, Warumi, 1 Korinto, Waefeso, Wagalatia, Wakolosai, Yakobo, Wathesolanike, Timotheo, na 1

Petro.

5. Polycarp (70-156 B. K.) mwanafunzi wa Yohana.
  6. Barnabas (70 B. K.)
  7. Hermas (95 B. K.)
  8. Tatian (170 B. K.)
  9. Clement wa Alexandria (150-213 B.K.) - mkuu zipatazo 2400 zaidi ya mkuu.
  10. Hepprolytuus (120-235 B.K.) 1300 kutoka katika Agano Jipya.
  11. Justin Martyr (133 B. K.) nukuu 330 kutoka katika Agano Jipya.
  12. Origen (185-253 B. K.) zaidi ya nukuu 18,000 kutoka Agano Jipya.
  13. Cyprian (258 B. K.) alitumia nukuu/dondoo zipatazo 7400 za Agano la Kale na 1,030 za Agano Jipya.
- G. The Bibliographical Test.
1. The Talmudists (100-500 B. K.).
  2. The Massorettes (500-900 B. K.).
  3. Vitabu vya Kiebrania.
    - A. Cairo Codex (895 B. K.).
    - B. Codex ya Manabii wa Leningrand (916 B. K.) inajumuisha nabii Isaya, Yereimia, Ezekieli na manabii wadogo 12.
    - C. Aleppoo Codex (900 B. K.).
    - D. British Museum codex (950 B.K.).
    - E. Reuchlin Codex ya Manabii (1105 B. K.).

4. Hati ndefu za maandiko za Bahari ya Shamu.
    - A. Ziligunduliwa mwezi wa pili au watatu mwaka 1947 maili nane kusini mwa Yeriko.
  5. The Septuagint - yaliyofasiriwa wakati wa utawala wa mfalme Ptolemy 285-2466 K. K.
  6. The Samaritan Text (Vitabu vya Kisamaria) - karne ya 5 kabla ya Kristo.
  7. The Targums (nakala zilionekana mnamo mwaka 500 B. K.)
  8. The Mishnah (Labada 275 B. K.)
  9. The Gemaras (Palestinian 200 B. K.; Babylonian 500 B.K.)
    - A. Mishna + Babeli Gemara = Babeli Talmed
    - B. Mishna + Palestina Gemara = Palestina Talmud
  10. The Midrash 100, K.K B.K. (masomo ya Agano la Kale kwa maandiko ya Kiebrania.)
  11. The Hexapla.
    - A. Origen's Harmony of the Gospel six columns.
- H. Maandiko yanathibitisha usahihi (LK. 24:44) Agano la Kale Waebrania ni mwanzo hadi Nyakati.
1. Thamani ya chanzo cha msingi huu.
    - A. Taarifa za watu walioshudia au taarifa zilizothibitishwa.
  2. Chanzo muhimu cha msingi, aliongea kuhusu marko na Petro.
    - A. Waandishi wengine wasio wa Biblia.
      1. Eusebius, aliongea kuhusu Marko na Petro.
      2. Papias, aliandika kuhusu Matayo.
      3. Irenaeus, mwanafunzi wa Yohona, alikuwa 156 B.K.
      4. Clement wa Roma (95 B.K.) alitumia maandiko na kuamini.
      5. Ni (70-110 B.K.), alijua mitume wote ukweli wake.
      6. Polycarp (70-156 B.K.).
      7. Flavius Josephus.
      8. Tatian (170 B.K.) Alitengeneza “umoja au usawa wa injili ya kwanza.
    - B. Archaeology (elimu ya mabaki ya zama za kale).
    - C. Mifano ya Agano Jipya, Yoh.19:13; Yoh.5:2.
7. Uhistoria wa Yesu (Historicity of Jesus).
- A. Vitabu 27 vya Agano Jipya vinathibitisha juu ya uwepo wake.
  - B. “Church Fathers” (Mababa wa Kanisa) huthibitisha hilo - Polycarp, Eusebius, Irenaeus, Irenaeus, Origen etc Father.
  - C. Ushahidi wa kihistoria usio wa Biblia.
    1. Tacitus (52-54 B.K.).
    2. Hucian (Karne ya 2).
    3. Flavius Josephus (37 B.K.).
    4. Seutoius (1220 B.K.).
    5. Pliny the young.
    6. Tertu llian-aliutetea Ukristo.

7. Thallus (52 B.K.) Mzaliwa wa samara aliyeandika juu ya Yesu.
    - A. Mmoja wa waandishi wa kwanza wa maarifa (Gentile) kumtaja Kristo.
  8. Barua za mara Bar Serapion.
  9. Justin Marter (150 B.K.).
  10. Jewish Talmud.
  11. Modern Encyclopedias.
8. Uungu wa Yesu.
- A. Madai ya moja kwa moja ya Uungu.
    1. Mateso (Mk. 1:1; 61-64) - The tial.
    2. Matakwa ya usawa (Yoh. 10:2-33).
    3. Kukubaliwa kwa kuabudu (ibada), Yn. 4:20-22.
  - B. Ushuhuda wa wengine.
    1. Paulo (Filp. 2:9-11).
    2. Yohana Mbatizaji (Lk. 3:22).
    3. Petro (Mt. 16:15-19).
    4. Tomaso (Yn. 20:28).
    5. Mwandishi wa waraka wa Waebrania (Ebr. 1:8).
    6. Stefano (Mdo. 7:59).
  - C. Madai yasiyo ya moja kwa moja ya Uungu wake.
    1. Uwezo wa kusamehe dhambi (Mk. 2:5).
    2. Kutobadilika badilika (Ebr. 13:8) -Yesu siyo kigeugeu.
    3. Uzima (life) (Yn.14:6).
    4. Katika Yeye kuna uzima (1 Yoh. 5:11, 12).
    5. Ana mamlaka (Yn. 5:27).
  - D. Majina yanayoelezea Uungu.
    1. YHWH-(Lord) - Bwana.
    2. Yehova.
    3. Mwana wa Mungu.
    4. Mwana wa Mwanadamu.
    5. Abba-Baba.
9. “Bwana mwongo au kichaa tu”?
- A. Maneno ya C. S. Lewis katika kitabu cha “Mere Christianity” Uk. 40, 44.
  - B. Lewis alitoa maneno haya baada ya kuacha kuwa mtu asiyesadiki juu ya uwepo wa Mungu.
10. Iwapo Mungu alikuwa mwanadamu hivyo ungetarajia:
- A. Kuanza maisha kwa namna isiyo ya kawaida.
    1. Kuzaliwa pasipo kukutana kimwili, (Virgin Birth) Mt. 1:18-25.
    2. Wakati, Gal. 4:4.
      - A. Ikiwa sivyo ni kwa vipi basi nadharia hii ikaibuka haraka?
      - B. Kwa nini basi Injili zilikubaliwa ulimwenguni kote mapema Sana ikiwa ni uongo?
      - C. Mababa wa mwanzo wa Kanisa (Church Father) walikubali uzazi pasipo kujamiaana “Virgin Birth”.
      - D. Waandishi wa awali wa kiyahudi walikubali uzazi pasipo

kujamiaana “Virgin Birth.”

- B. Asiwe na dhambi (Ebr. 4:15).
1. Mwenyewe alijishuhudia ya kwamba hana dhambi (Yoh. 8:46).
  2. Ushahidi wa rafiki zake unathibitisha hilo.
    - A. Waliishi pamoja naye kwa ukaribu sana kwa muda wa miaka miiatatu.
    - B. Walikuwa wayahudi na kwahiyo walikuwa wakitambua dhambi zao.
    - C. Walithibitisha juu ya kutokuwa na dhambi kwake (Yesu), 1 Pet. 1:19; 2:22; 1 Yoh. 3:5.
  3. Maadui zake wanathibitisha hilo.
    - A. Mmoja wa wezi (Lk. 23:41). (msalabani)
    - B. Pilato (Lk.23:22).
    - C. Akida (The Centurion) Lk. 23:47.
  4. Historia kama moja ya ushahidi.
    - A. The Koran (Mary).
    - B. Waandishi/watunzi wengine mbalimbali.
  5. Wapotezaji /Wadanganyifu.
- C. Hudhahirisha uwezo upitao kawaida katika utendaji wa miujiza.
1. Maandiko hushuhudia hayo.
  2. Wayahudi wa mwanzo kabisa hushuhudia pia.
- D. Ana akili sana tofauti ya watu wa kawaida.
1. Rafiki zake hushuhudia.
  2. Hata waliompinga walishuhudia.
- E. Maneno yake yangelikuwa ni maneno makuu ambayo hayajawahi semwa.
1. Mwenyewe alijishuhudia (Lk. 21:33).
  2. Wanadamu wa siku za leo (Today’s scholars).
- F. (Ana mwito unaodumu ulimwengu wote).
- G. Hushibisha njaa ya Kiroho ya mwanadamu.
- H. Ana nguvu juu ya mauti.
11. Kutabiriwa kwa Masihi.
- A. Umuhimu wa utabiri wa maonyo.
1. Huelezea kuwa kuna Akili ya Ki-Mungu ndani ya Agano la Kale na Agano Jipya.
  2. Huimarisha ukweli wa Mungu.
  3. Huahirisha uvuvio wa Biblia.
- B. Zaidi ya manabirii 300 za Agano la Kale zinaeleza kuhusu Kristo.
1. Utabiri kuhusu kuzaliwa kwake, maisha yake na kifo chake.
    - a. Mzao wa mwanamke (Mwa.3:15, Wagal.4:4)
    - b. Atazaliwa na bikira (Isa. 7:14; Mat.1:18)
    - c. Mwana wa Mungu (Zab. 2:7; Mat. 3:17)
    - d. Mzao wa Ibrahim (Mwa.22:18; Mat.1:1)
    - e. Mwana wa Isaka (Mwa.21:12; Lk.3:23, 24)
    - f. Mwana wa Yakobo (Hes. 24:17; Lk. 3:23,24)L
    - g. Atatoka kabla ya Yuda (Mwa. 48:10; Lk. 3:23,33)

- h. Atatoka katika ukoo wa Yese (Isa. 11:1; Lk. 3:23,2,2)
- i. Atatoka katika nyumba ya Daudi (Yer. 31:15; Lk. 3:23,31)
- j. Atazaliwa Bethlehemu (Mika. 5:2; Mt. 2:1)
- k. Watoto watawa na Herod (Yer. 31:15; Mt. 2:16)
- l. Yeye alikuwepo tangu awali (Mik. 5:2; Kol. 1:17)
- m. Ataitwa Bwana (Zab. 110:1; Lk. 2:11)
- n. Ataitwa Immanuel (Isa. 7 :14; Mat. 1:23)
- o. Atakuwa Nabii (Rum. 18:18;Mt.21:11)
- p. Atakuwa kuhani (Zab. 110:4; Ebr.3:1)
- q. Atakuwa mwamuzi (Isa. 33:22; Yohana 5:30)
- r. Atakuwa mfalme (Zab 2:6; Mat. 27:37)l
- s. Atapakwa mafuta na Roho matakatifu (Isa.11:2;Mat.3:16;17)
- t. Juhudi yake ni kwa Mungu (Zab. 69:9; Yn. 2:15-17)
- u. Atatanguliwa na mjumbe (Isa. 40:3; Mat. 3:1.2)
- v. Atafanya maajabu (Isa. 35:5, 6; Mat. 9:35)
- w. Mwalimu wa mafumbo (Zab. 78:2; Mat. 13:34)
- x. Ataingia hekaluni (Mal. 3:1; Mat. 21:12)
- y. Jiwe la kukwaza (Zab. 118:22; 1 Per. 2:8)
- z. Nuru kwa mataifa (Isa. 60:3; Mdo. 13:47, 48)
- A. Ufufuo (Zab. 16:10; Mdo.2:31)
- B. Kupaa (Zab. 68:18; Mdo.1:9)
- C. Atakaa kuume kwa Mungu (Zab. 110:1; Ebr. 1:3)
(Mkaao wa kuume)
- D. Atasalitiwa na rafiki yake (Zab. 41:9; Mat. 10:4)
- E. Atauzwa kwa vipande thelathini vya fetha (Zek. 11:12; Mat. 26:15).
- F. Atavitupa vipande vya fedha hekaruni (Zek. 11:31; Mat. 27:5)
- G. Litanunuliwa konde la mfinyanzi (Zek. 11:13; Mat. 27:7)
- H. Ataachwa na wanafunzi wake (Zek. 13:7; Mk. 14:5)
- I. Atashitakiwa na mashahidi wa uongo (Zab. 35:11; Mat. 26:59-61).
- J. Atakuwa bubu mbele ya washitaki wake (Isa. 53:7; Mat. 27:12-19).
- K. Atajeruhiwa na kuchubuliwa (Isa. 53:5; Mat. 27:26).
- L. Atapigwa na kutemewa mate (Isa. 50:6; Mt. 26:27).
- M. Atadhihakiwa (Zab. 22:7,8; Mat. 27:31).
- N. Mikono na miguu itachomwa na misumari (Zab. 22:16; Lk. 23:33).
- O. Atasulubiwa pamoja na wanyanga'nyi (Isa. 53:12; Mat. 27:38)
- P. Atafanya upatanisho kwa ajili ya washitaki wake (Isa. 53:12; Lk. 23:34).
- Q. Atakataliwa na watu wake (Isa.53:3; Yn. 7:5, 48).
- R. Atachukiwa pasipo sababu (Zab. 109:25; Mat. 27:39).
- S. Atakodolewa macho (Zab.22:17; Lk. 23:25).

- T. Mavazi yake yatanganywa na kupigiwa kura (Zab. 22:18; Yoh. 19:23, 24).
- U. Ataona kiu (Zab. 69:21; Yoh. 19:28).
- V. Watu watatingisha vichwa vyao (Zab. 109:25; Mat. 27:39).
- W. Atapewa uchungu na siki (Zab. 6:21; Mat. 27:34).
- X. Atalia kilio cha kuachwa (Zab. 22:1; Mat. 27:46).
- Y. Mifupa yake haitavunjwa (Zab. 34:20; Yoh. 19:33).
- Z. Moyo wake utakufa ganzi (Zab. 22:14; Yoh. 19:34).
- a. Atachomwa mkuki ubavuni (Zek. 12:10; Yohana. 19:34).
- b. Nchi itatiwa giza (Amo. 8:9; Mat. 27:45).
- c. Atazikwa katika kaburi la tajiri (Isa. 53:9; Mat. 27:57-60)
- 2. Uwezekano wa kabira nane (8) zifuatazo kuhusiana na mtu mmoja siku zako ni 1 katika 10, 17, 10, 21, 24, 30, & 40, 31, 32, 33, 36, 46.
- 3. Unabii wa Agano la Kale ulitimizwa katika Kristo kwa ujumla;
  - A. Ujio wake wa kwanza.
  - B. Mtangulizi wake.
  - C. Ungeji wake.
  - D. Utume wake (kazi zake).
  - E. Mapenzi yake.
  - F. Kufufuka kwake.
  - G. Kupaa kwake.
  - H. Ujio wake wa pili.

12. Ufufuo wa Kristo.

- A. Umuhimu wa ufufuo.
  - 1. Ukristo tu unaodai juu ya kaburi kuwa tupu.
  - 2. Kurindwa kwa madai ndivyo kushindwa kwa Ukristo.
- B. Madai kama walivyotakiwa na Yesu.
  - 1. Maandiko kadhaa ya Agano Jipya yanahusisha na dai hili.
- C. Mtazamo wa Kihistoria.
  - 1. The resurrection of Christ as a time-space dimension event in history.
  - 2. Wanahistoria huthibitisha juu ya ukweli wake.
    - A. Ignatius.
    - B. Justin Martyr.
    - C. (Tertullian).
    - D. Josephus.
  - 3. Ushuhuda wa historia na sheria.
    - A. Uliotegemea taarifa za walioshuhudia maisha yake baada ya kifo.
    - B. Pia ulitegemea ushahidi usio na kithibiti (circumstantial evidence).
- D. Hali ilivyo katika kaburi.
  - 1. Yesu alikuwa amekufa (Mk. 15:15-20, 39).
    - A. Inathibitisha kibiblia na kihistoria (Yn. 19:13-35).
    - B. Pilato alihitaji mthibitisho wa kifo cha Kiristo (Mk. 15:42-45).

- C. Masomo ya kitabibu (kiganga) yanathibitisha juu ya kifo chake (Yn. 19:34).
- D. Mashahidi walioshudia kwa macho yao wenyewe huthibitisha juu ya mauti yake.
- 2. Kaburi (The tomb).
  - A. Historia huthibitisha matukio yaliyotendeka wakati wa maziko. Mat. 27:59, 60; Mk. 15:46; Lk. 23:5; Yn.19:41.
- 3. Mazishi (The burial).
  - A. Vivyo hivyo historia huthibitisha juu ya mazishi, Mat 27:59; Mk. 46; 16:1.
- 4. Muhuri (The seal).
  - A. Kwa nini Pilato angeamuru muhuri ugongwe juu ya kaburi hali akijua kaburi litupu? Mat. 27:62-66.
    - 1. Je, Ilikuwa sehemu ya “mzaha” (“hoax”).
- 5. Mlinzi wa kaburi, Mat. 27:62-66.
  - A. Kwa nini walinzi walilinda kaburi lililotupu?
- 6. Kaburi tupu (The empty tomb).
  - A. Historia inathibitishwa jambo hili.
- E. Nadharia mbalimbali za ufufuo.
  - 1. Nadharia ya swoon (kuzimia).
    - A. Yesu hakufa bali alizimia tu.
    - B. Ilinenwa kwanza na Venturini.
    - C. Kristo alikufa msalabani kulingana na maneno ya askari Yusufu na Nikodemu.
    - D. Wanafunzi wake hawakutambua kama mtu aliyetoka kuzimia tu.
    - E. Haihuziki kutoka kwenye nguo za kaburini (grave clothes).
    - F. Hazungumzia hasadikiwi ni kwa vipi alivyoweza kuondoa jiwe katika mlango wa kaburi.
    - G. Pia mwendo mrefu (20 maili kutoka Yerusalemu) hadi Emmaus usingeliwezekana.
    - H. Wakati gani alikufa?
  - 2. Nadharia ya wizi “The theft theory.”
    - A. Pengine mwanafunzi mmoja aliuiba mwili.
    - B. Inaonekana katika maandishi ya Justin Maryr, Tertullian na wengineo.
    - C. Sivyo sahihi kusema kwamba wanafunzi waliiba mwili.
      - 1. Walinzi hawakuulizwa, Mat. 28:13-15.
      - 2. Kutokana na tahadhari zilizochukuliwa hivyo wanafunzi wa Yesu wasingeweza kufanya hivyo.
      - 3. Wangewezaje kwa sababu waliogopa na walifadhaika sana mara baada ya Yesu kufa.
      - 4. Wangewezaje kufanya hivyo?
      - 5. Ikiwa askari walikuwa wamelala walijua kama wanafunzi ndio waliouiba mwili.

6. Kama askari wangelikuwa wamelala ingelimaanisha kifo. (Adhabu yao ni kifo).
7. Ukubwa wa jiwe ungelihitaji nguvu kubwa ya kuliondoa.
  - A. Walinzi wangelikuwa wamelala wangeliamka kwa sababu ya kelele, Mk. 16:1.
8. Ni nini nguo za makaburini hata ijapokuwa zilipatikana katika kaburi.
9. Wanafunzi wake wasingelihitaji kuondoa mwili toka kaburini.
10. Iwapo waliiba mwili toka kaburini kwa nini hawakufa kwa sababu ya uongo huo?
- D. Wayahudi hawakuondoa mwili toka kaburini.
  1. Kwa nini basi, hawakuonyesha maiti.
- E. Warumi hawakuondoa mwili toka kaburini.
  1. Ilikuwa ni kwa sababu ya Pilato kwamba Yesu awepo kaburini.
- F. Yusufu hakuuomba mwili toka kaburini.
  1. Angelihitaji msaada.
  2. Angalia sababu 6 - 8 juu.
  3. Nadharia ya “Kuota njozi.”
3. “The Hallucination Theory” (Nadharia ya imani danganyifu).
  - A. Hueleza kwamba wale wote waliomwona Yesu baada ya kufufuka kwake ilikuwa ni njozi.
  - B. Nadharia haielezi kwa ufasaha kwa sababu inapingana na baadhi ya sheria na kanuni ambazo “Psychiatrists” husema kwamba maono lazima yaendane na:
    1. Kwa ujumla aina fulani ya watu ndio wenye ndoto.
    2. Ndoto/njozi inahusiana na sehemu ya akili ya mtu iliyofichika (subconscious).
    3. Related to a false response to sense - stimulation.
    4. Ililenga tu wakati gani na wapi pa kutokea.
    5. Inahitaji roho ya utambuzi kabla ya matakwa yao hayajawa maono.
    6. Daima hutokea baada ya kipindi kirefu chenye mpangilio maalumu.
4. Nadharia ya Kaburi lisilo lenyewe, “The Wrong Tomb Theory.”
  - A. Nadharia husema ya kwamba watu walikwenda kwenye kaburi tofauti (wrong tomb).
  - B. Hata hivyo siyo ya kuwezekanika.
    1. Wanawake walikuwepo kaburini kabla siyo kwa muda wa masaa 72.
    2. Baada ya kupata taarifa ya kwamba kaburi litupu Petro na Yohana walikwenda kwenye kaburi lile.
    3. Malaika alikuwepo kaburini akiwaashiria waende kushuhudia Yesu alipokuwa amezikwa.

4. Kwa nini viongozi wa Kiyahudi hawakwenda kwenye kaburi lenyewe?

SOMO JUU YA IMANI KATIKA MUNGU MMOJA
(A STUDY OF THEISM)

1. Fafanuzi ya maneno ya msingi yatakayotumika katika somo hili.
- A. Theism: Imani katika uwepo wa nafsi uumbaji ya milele ambao upo wakati wote wa uumbaji na pia ambao ni juu ya vyote.
1. Mungu kama muumbaji apita vyote i.e Yeye ni zaidi ya uumbaji.
  2. Mungu kama msaidizi ni wa milele na yupo mahali pote i.e yeye ndiye sababu pekee ya nguvu ya kila kitu ambacho ni chema, ulimwenguni siku ya leo.
3. Theism inaonekana katika aina mbili:
- A. Natural Theism - Imani juu ya uwepo wa Mungu kwa sababu ya asili na wazo (reason).
- B. Christian Theism - Ni mafundisho juu ya Mungu kama ni wa milele, apita vyote (juu ya vyote) na ni nafsi hai.
1. Huu ni utetezi wa mafundisho ya Mungu kama yalivyo katika Biblia.
  2. Siyo mapotofu ya mafundisho.
- B. Deism: Ni nadharia inayoelezea jamii kama (mtambo) mashine inayojiendesha yenyewe ambayo mara baada ya kuumbwa Mungu aliiacha alijiondoa.
1. Deism humuona Mungu kama Muumbaji na siyo msaidizi sustainer?
  2. Kwa maana halisi tungeweza kusema kuwa “Deist” huamini kwamba Mungu hutengeneza saa na baadaye huiacha ijiendeshe
- ipendavyo.
- A. Dhana hii kwa hakika humuondoa Mungu kuwa nafsi yenye kufaa.
- C. Skepticism and Infidelity: Ni maneno yanayoeleza mashaka au kutokuamini juu ya uwepo wa Mungu.
- D. Polytheism - Mafundisho juu ya miungu (Mungu zaidi ya mmoja).
1. Polytheism hutambua juu ya uwepo wa nguvu ya juu zaidi ambayo
    - A. Kwa hiyo ndiyo kuwepo kwa Mungu - jua, mungu - mwezi, mungu.
- E. Monotheism: Hufundisha juu ya uwepo wa Mungu mmoja tu.
1. Kutoka katika neno “mono” likimaanisha moja na “theism” likimaanisha Mungu.
  2. Ukristo Uyahudi na (Uislamu/Umuhamadi) ni dini zinazoamini juu ya Mungu mmoja.
    - A. Mungu wa Umuhamadi ni Allah. Si sawa na Mungu wa Ukristo au Uyahudi.
    - B. Hata hivyo bado ni dini inayoamini juu ya Mungu mmoja.
2. Hoja mbalimbali juu ya uwepo wa nafsi iliyo kuu zaidi (Mungu).
- A. Metaphysical realm: motion and causality (really & ideal)

- B. Physical realm : mpango, upatano, mpangilio na kusudi la dunia, jua, mwezi na nyota.
- C. Historical realm - Kubaliano la jamii ya ulimwengu mzima juu ya uwepo wa Mungu.
- D. Moral realm - Dhamira, maadili, hukumu, zawadi na adhabu.
- E. Mathematical realm - statistical chance of creation happening on its own. Uumbaji ulitokea kwa jinsi yake.
3. Hoja za kuwepo kwa Mungu:
- A. Ontological Argument: (Ontology = the study of the nature of being as reality) - Imejengeka juu ya ukweli kwamba akili ya binadamu ina ufahamu wa kutosha juu ya Mungu aliyemkamilifu na asiyebadilika badilika.
1. Dhana ya mwanadamu kwa Mungu ni kwamba Yeye ni mkamilifu kabisa.
  2. Hoja hii ikiwa akilini, isingewezekana kusema ya kwamba Mungu hayupo.
    - A. Asingekuwa mkamilifu kabisa “absolute perfection” iwapo asingekuwepo.
  3. Kwa hiyo, ni lazima awepo kwa sababu ya wazo la uwepo, wa Mungu lililo katika akili ya binadamu.
  4. Hoja hii ililetwa kwanza baadaye sana na Mt. Anselm katika zama za kati.
    - A. Alianza kwa kutoa maana hii: “God is that than which nothing greater can be conceived”. “Mungu ni kitu ambacho kitu kingine ambacho kinaweza kuzaniwa.”
- hakuna
1. Aliendelea kwa kusema: “But I can think of something that is greater than the idea of that than which greater.” “Naweza kufikiri kitu kikubwa zaidi mawazo ambayo hakuna kikuu zaidi.”
- there is no kuliko
- A. Mmoja aliuliza, “nini”?
  2. Alijibu: “The existence of that than which there is no greater.” “Kuwepo kwa kitu kile ambacho zaidi.”
- hakuna kikuu
5. Hivyo basi hoja za kifalsafa ambazo ni vigumu kuzielewa.
- B. Cosmological Argument - Based on the cosmos being an affect for which there must be an adequate cause.
1. Kanuni ya msingi ni kwamba kwa kila tokeo lazima kuwe na sababu ya msingi.
  2. Kwa ujumla mpangilio wa hoja ni kama ifuatavyo:-
    - A. Kila jambo lazima liwe na sababu (chanzo).
    - B. Tokeo haliwezi kuwa kubwa kuzidi sababu yake.
    - C. Kwa maana hiyo basi, ulimwengu lazima uwe na sababu ya juu isiyo ya kawaida yenye uwezo mkuu na hekima.
  3. Namna mbili za maelezo juu ya uwepo wa dunia.
    - A. Ulimwengu unaonekana ni wa milele.
      1. Hauna mwanzo wala mwisho.

- B. Ulimwengu unaonekana uliumbwa kutoka utupu (was created “ex nihilo;” i.e. out of nothing,) kwa mpango makini aliye na nguvu zaidi (Mungu).
- kwa yeye
1. Ebr. 11:3.
  4. Hoja hii inakubali kwa Thomas Aquinas ambaye aliishi mwishoni mwa zama za kati.
  5. Mara kadhaa wapotoshaji hujaribu kuiweka hoja tu pembeni kwa kuuliza kuhusu asili ya Mungu kwa kuhusiana na hoja hii.
    - A. Iwapo kila kitu kina mwanzo, vipi kuhusu Mungu?
    - B. Itambulike kwamba huyu huuliza swali la kipumbavu.
      1. Iwapo Mungu ni Mungu, hivyo basi yeye ni wa milele.
      2. Ikiwa Mungu ni wa milele, hivyo hana mwanzo (asili)
        - A. Na kwa hiyo ni swali la kijinga.
- C. Teleological Argument: Kimsingi hoja inalenga katika muundo au sababu ya mwisho.
1. Waandishi wa Biblia mara kadhaa hukubaliana na hoja tu.
    - A. Ni mara nyingi tu.
      1. Zab. 19:1-6; 139:14; Mat. 6:26-29; 10:29; Mdo. 14:17; Rum 1:20.
    2. Hoja hii inaelezwa kwa namna mbalimbali.
      - A. Saa huhitaji mwandishi mwenye uwezo wa kupanga maneno (arranger).
    3. Maelezo ya kisayansi:
      - A. Umbali wa dunia kutoka kwenye jua.
        1. Jua lipo maili milioni 93 kutoka duniani.
        2. Uhai upo kwa nyakati zote kati ya jotoridi centigrade 0 na 100.
          - A. Iwapo dunia ingekuwa karibu au mbali toka kwenye jua kungekuwa na joto sana au sana na hivyo kutoka kwa maisha.
      - B. Kujizungusha kwa dunia kwenye mhimili wake.
        1. Kama isingekuwa hivyo upande mmoja wa dunia ungekuwa na joto daima na upande mwingine daima.
  - C. Orbiti ya dunia na kuingama kwa mhimili wake.
    1. Dunia imegama katika nyuzi $23 \frac{1}{2}$ katika mhimili wake.
  - D. Asilimia sahihi ya hewa ya oksijeni katika anga.
    1. Ni asilimia 21.
  - E. Uhusiano kati ya mwezi na dunia.
    1. Upo wastani wa umbali maili 238,857.
    2. Iwapo ingekuwa tofauti basi dunia ingejaa maji wakati wa maji kujaa “high tide.”
  - F. Mzunguko wa hewa ya oksijeni na Carbon Dioxide katika mimea na wanyama.
- baridi
- baridi

1. Pasipo mmojawapo hakuna ambacho kingeishi.
- G. Mzunguko wa damu katika mwili wa binadamu.
1. Unatatanisha - vigumu kueleweka.
- H. Muundo wa kutatanisha wa jicho la binadamu.
- I. Akili ya mwanadamu.
- D. The General Argument - Huhusu imani ya ulimwengu katika Mungu na dini ya asili/silika ya mwanadamu (Man's religious instinct).
1. Historia na elimu ya tabia na watu (ethnology) huthibitisha kwamba mataifa yote yana imani juu ya mwenye/wenye uwezo zaidi.
- A. Baadhi ya mawazo ni ya kijinga yanapokuwa bado yapo.
2. Kama Mungu yupo au hayupo.
- A. Hakuna eneo ya katikati (No middle ground.)
- B. Iwapo Mungu hayupo, vitu vyote vinavyoonekana ndivyo vinavyopelekea wazo lakuwepo kwa Mungu.
- C. Iwapo Mungu hayupo hivyo basi ndiyo kusema kwamba wazo danganyifu la kutokuwepo kwa Mungu limepelekea hata vitu vilivyopo katika ulimwengu kuwa vidanganyifu.
3. Tumia sheria ya "causality" kwenye swala hili.
- A. Iwapo Mungu hayupo ni kwa vipi basi tunatoa sababu ya msingi kwa tokea la watu wanaomuamini Mungu?
4. Imani juu ya Mungu, matendo ya kumwabudu Mungu ni ya ulimwengu.
- A. Iwapo hakuna Yeye aliye mkuu kuliko wote (Mungu) ni kwa Nini? Tunaweza kulieleza hili.
- E. The Moral Argument:
1. Binadamu anaakili ya kutambua mema na mabaya.
- A. Mwanzo wa hiyo tabia unaweza kujadiliwa.
1. Bali uwepo wake hauwezi kujadiliwa.
2. The testimony of the moral order of the world.
- A. Haki/kweli inathaminiwa wakati wa makosa tu.
- B. Historia hushuhudia haki lakini hulaani ubaya.
- F. The Esthetical Argument - Hoja inayoeleza uwepo wa uzuri katika ulimwengu.
1. Ukweli wa uzuri hauwezi kukataliwa.
- A. Pamoja na yote ambayo ni hudhuni kuna zaidi ambayo ni huzuni.
1. Katika mwonekano wa binadamu sura na maumbile.
2. Katika sanaa za mwanadamu muziki, uchoraji, fasihi.
2. Akili ya mwanadamu inayotambua uzuri inakubaliana na uzuri katika ulimwengu.
- G. Hoja hizi hazithibitishi kuwepo kwa Mungu kisayansi.
1. Zinathibitisha kwa kutoa uthibitisho makini juu ya uwepo wa Mungu.
2. Ushuhuda huu ukipimwa unaleta imani katika Mungu.
3. Kwa maana halisi kumwamini au kutokumwamini Mungu kunaletwa na kuzisoma hoja za namna hiyo.

SOMO LA MIUJIZA
(A STUDY OF MIRACLES)

1. Maana ya maneno makuu yatakayotumika katika somo hili.
  - A. Anti-supernaturalism:
    1. Supernatural: (Uwezo mkuu) - ambayo huota asili kwa maana kwamba haiwekewi mipaka kikomo na asili (nature).
      - A. Nature: Ni jumla ya tabia zote zinazoonekana katika ulimwengu.
    2. Anti -supernaturalism: -ni hali ya kuwa kinyume na hali ya kusema kwamba kitu fulani kinapangana na asili.
      - B. Kanuni za ulimwengu (Laws of Nature) - Mpango mzuri wa matukio katika ulimwengu.
        1. Nguvu inafahamika: mpangilio wa utendaji wake huonekana.
  - C. Miracle (Miujiza).
    1. In essence any exception in the observable order of nature brought about by a force (i.e. God) to reveal the will or purpose of the force.
    2. Ni uwezo upitao hali ya kawaida kutoka katika mipango wa asili.
    3. Ni uwezo usio wa kawaida unaotendea na nguvu ya mwenye uwezo upitao hali ya kawaida (Hatune).
2. Objections to miracle considered.
  - A. Hupingana na nguvu asili (natural law).
    1. By its very nature or definition we see that to be the case.
      - A. Lakini hili halithibitishi wala kuthibitishia chochote.
      - B. Kwa mifano, kupanda ngazi kinyume na kanuni ya uvutano (Law of gravity) (It contradicts experience).
  - B. Hupingana na uzoefu/mazoea.
    1. Katika hili swali lazima liulizwe uzoefu wa nani hupinga?
    2. Je, hii ni akili na sababu ya msingi kukataa uwezekano wa tukio/jambo kwa sababu tu mtu hajawahi kukabiliana nalo?
      - A. Je, Mimi hutaka kifo kwa sababu sijawahi kukiona?
      - B. Je, Ninakataa kuzaliwa kwa sababu sijawahi zaa?
      - C. Je, Ninakataa ungonjwa wa Kansa (Cancer) kwa sababu sijawahi kuupata?
        1. Je, Ninahitaji kuendelea?
    3. Kuwepo au kutokuwepo kwa kitu falani hakupelekei na sababu kuwa mtu anayeishi awe amekiona.
  - C. Miujiza haiwezi kutokea tu.
    1. Hii hakika ni hoja ya msingi - hakuna.

- A. Ni naweza kusema kuwa hakuna kifo kwa sababu hakijatokea.
 B. Nimethibitisha nini?
1. Hakuna.
  2. Hoja hii huhusishwa kinachoitwa “negative universal presupposition.”
    - A. Siyo hoja sahihi inayosema kwamba hakuna mtu ambaye amekuwepo mahali pote na kufanya yote.
  3. Miujiza iliyofanya katika Biblia haiwezi kukataliwa, Mdo.4:13-21.
  4. Pata nakala ya “All the miracles of the Biblia” by Herbert Lockyer.
  5. Soma miujiza ya kwenye Biblia.
    - A. Angalia taarifa za kuhakikisha.
      1. Yoh. 2:1-11.
        - A. Kanan - Watu wa kana wasingeweza kuthibitishia hili?
      2. Yoh. 4:46-54.
        - A. Je, Isingewezekana kuthibitishwa kwa namna moja au nyingine.
      3. Yoh. 6:1-13.
        - A. Watu waume 5,000 walikaa alimi na kula wasingeweza kuthibitisha ukweli wa
          - B. Je, Dai hili lisingeweza kuthibitika kihistoria?
      4. Yoh. 11:1-46.
        - A. Lazaro alikuwa mtu na kwa hivyo kuweza kuthibitisha (Mst. 1).
        - B. Betania ulikuwa mji na kwa hivyo kuweza kuthibitisha (Mst. 1).
        - C. Mariamu na Martha walikuwa watu na hivyo kuweza kuthibitisha.
        - D. Tomaso alikuwa mtu na kwa hivyo kaweza kuthibitisha (Mst. 16).
        - E. Wayahudi japo hawakutajwa majina wangethibitisha (Mst. 31:37).
  6. Neno “muujiza” (“miracle”) kwa kiasi fulani ni simulizi za kizimwi “fairy tale.”
    - A. Hizo simlizi za kizimwi husikika masikioni mwa watu wa wapendwao.
      1. Tunaishi katika zama ambazo watu wameelimika ambapo hupinga uwezo upitao kawaida (Supernatural).
    - B. Hoja hii hutaka kuwafanya watu wasioamini miujiza.
    - C. Naweza kufanya hoja lete simulizi za kizimwi/kishrfani “fairy tale.” Kwa mambo yanayotendeka wakati wa sasa.
    - D. Hoja hii ya kuwazika zaidi kuliko kutendeka /kuonekana.
  7. Miracles are not interpositions in nature.
    - A. Kwa maneno mengi, ilitokea tu.
    - B. Kama ndivyo kwa nini hatuwezi kupita katika bahari kama

jambo hili.

Musa alivyofanya.

1. Kwa nini hatuwezi kufufua wafu kama Yesu alivyofanya?
2. Kwa nini hatuwezi kulisha umati mkubwa kama Yesu alivyofanya?
3. Kwa nini hatugeuzi maji kuwa divai kama Yesu alivyofanya?

C. Matumizi ya “asili” katika namna ipitayo kawaida hupelekea kutokea muujiza.

1. Mungu alichukua “mavumbi ya nchi” na akamuumba mtu (Mwa.2: 7).
  2. Alichukua mfupa toka kwa Adamu na akamfanya Hawa (Mwa. 2:22).
  3. Japo kuwa hoja siyo matendo yapitayo uwezo wa kawaida yategemeayo “asili” bado ya nahusisha matumizi ya kile kilichokuwepo tayari.
8. Kuamini miujiza kunapunguza kufikiri na kupelekea kuamini kila aina ya matukio yanayodaiwa kama vile “majic carpets”, “Kuuu Joka” n.k.
- A. Ujinga!
1. Katika hili hatunahaja ya kujitetea.
  2. Hakuna uthibitisho katika mambo haya isipokuwa kwa miujiza ya kwenye Biblia.
  3. Hoja za kuthibitisha kufanyika kwa miujiza.
    - A. Uwepo wa Mungu (Supreme Being) huonyesha inawezekana kufanyika na kuaminika.
    - B. Ufunuo wa ki -Mungu unaonyesha kuwa miujiza niya kusadikika na inayowezekana.
    - C. Heshima ambayo Yesu alipewa na watu wenye akili na walioelimika inahakihishwa yawezekana miujiza ilitokea.
    - D. Ushuhuda wa historia una pelekea mwelekeo wa miujiza kufanyika.
  4. Sifa za miujiza ya kwenye Biblia.
    - A. Ilifanyika hadharani (public places) siyo kama ile miujiza inayofanywa na “faith healers” siku za leo.
    - B. Ilifanywa kwa muda mrefu zaidi.
      1. Agano la Kale kwanza kwa miujiza zama za miujiza.
        - A. Ilichukua takribani miaka 4000.
      - C. Ilifanyika mbele ya maadui.
        1. Musa mbele ya Farao.
        2. Yesu mbele ya Mafarisayo.
      - D. Ilifanywa kwa namna mbalimbali.
        1. Kutoka mawimbi ya nchi hadi mwanadamu na

kubadilisha maji kuwa divai.

E. Ilifanyika pasipo usisimko mkubwa.

1. Mara nyingi mara baada ya kufanya miujiza Yesu alisihi watu wasiambiwe, Mat. 8:1-4; Mk. 8:22-26; 27-30; 9:1-9; Lk. 5:12-14; 8:49-56.

F. Haikumfanya mtendaji kuwa tajiri, Mdo. 8:14-25.

G. Kamwe maadui wa Mungu hawakufanikiwa kuikana/kukataa kabisa.

H. Haikuwa ya kipuuzi au kipambavu.

I. Haikuwa wakati wote ilihitaji imani kwa aliyetendewa/ponywa.

1. Kwa mfano Imani kiasi gani ingeweza kusema Lazaro alikuwa nayo?

J. Ilikuwa kamili.

5. Kudumu au kutofahamu kwa Biblia kunategemea kukubaliwa au kukataliwa kwa miujiza yake.

A. Iwapo itathibitishwa kuwa ni ya uongo basi Biblia hudanganya.

1. Uthibitisho bado haujapatika na kuthibitisha hilo.

UVUVIO WA BIBLIA
(THE INSPIRATION OF THE BIBLE)

1. Mitazamo mbalimbali ya kuvuviwa kwa Biblia.

A. Liberal views: - Biblia ni neno la Mungu.

1. Right wing (Mlengo wa kulia) Illumination View ufunuo hupatikana katika Biblia kutoka sehemu moja hadi nyingine. Mungu amewajalia wacha Mungu ufahamu zaidi wa diai katika kujua kweli yake. Hiyo basi Neno la Mungu linadai Biblia kwa maana ya kwamba watu waliweza

kuangazwa kufahamu wake mapema .

2. Left wing (Mlengo wa kushoto) - Intuition view; waandishi wa Biblia

walivuviwa na kwamba ufahamu wao zaidi katika masuala ya dini ulizidi kukua katika wakati mmoja hadi mwingine na hivyo kuweza kugundua kweli ya Mungu siku moja.

B. Neoorthodox views - Biblia huwa Neno la Mungu

1. Right Wing (Lengo wa kulia) - Existential view - Biblia kuwa Neno la

Mungu wakati Mungu anapochagua njia isiyo kamilifu kuongea na

mwanadamu kwa Neno lake lililo kamilifu. Biblia humfunua Mungu

kwa mwanadamu kwa namna ya “personal encounter.” Mazoea hutokea

na katika “kipindi hiki cha kuamanisha “Biblia kuwa Neno la Mungu kwa mtu mmoja mmoja.

C. Conservative view - Biblia ni Neno la Mungu.

1. Right wing - Imla (verbal dictation) - Mwandishi anatumika kama katibu kwa ajili ya Mungu (Kut. 24:4; 34:27).

A. Hakuna hata mwanafunzi mmoja makini asiyependa mabadiliko (conservative student) ambaye hukubali wazo kwani linapinga juu ya uvuvio wa Biblia.

2. Left wing - Inspired Concept - siyo maneno bali makusudi na mawazo kwamba yamevuvuwa na Mungu.

3. The Biblical view - The verbal plenary inspiration view “Pasa graphe theopneustos,” 2 Tim. 3:16.

A. Maana ya maneno:

1. Verbal - Mungu alinena neno kwa neno kwa Roho Mtakatifu.

2. Plenary - kamili.

3. Inspiration - pumzi ya Mungu

- B. Kwa hiyo maandiko yote yamenenwa na Mungu.
2. Madai ya Biblia juu ya kuvuviwa. (A consideration of the Biblia claims to inspiration).
- A. Biblia hudai kuwa ni Neno la Mungu.
1. Zaidi ya mara 3,000 tunazo kumbukumbu katika Biblia kuthibitisha:
- A. Kut. 20:1, 22 - “Na Mungu akasema...na Bwana akasema.”
  - B. Ebr. 1:1 - “Mungu....akasema....”
  - C. 1 Sam. - “.....Bwana akamwambia Samweli.”
  - D. Isa. 8:1 - “....Bwana akasema....”
  - E. Yer. 1:9 - “.....na Bwana akasema....”
  - F. Eze. 7:1 - “Neno la Bwana likamjia akasema.....”
  - G. Lk. 3:2 - “....Neno la Mungu likaja....”
  - H. 2 Pet. 1:21 - “.....Watu watakatifu wa Mungu walinena walivyo kuwa wa kiongonzwa na Roho Mtakatifu.”
- B. Uvuvio wa Agano la Kale, (The Inspiration of the Old Testament).
1. Sheria (The Law) Torati.
- A. Kut. 32:16 na zile mbao zilikuwa kazi ya Mungu nayo maandiko yalikuwa maandiko ya Mungu.
  - B. Law. 1:1 “Bwana akamwita Musa...”
  - C. Hes. 1:1 “Bwana anena na Musa...”
2. Manabii (The prophets).
- A. Kifungo cha maneno yasemayo “Bwana asema” kinaonekana zaidi ya mara 3800 katika Agano la Kale.
  - B. Isaya 1:2 - “Kwa maana Bwana amenena.”
  - C. Ezekieli 1:3 - “Neno la Bwana lilimjia...”
  - E. Danieli 9:2 - “Neno la Bwana lilimjia...”
3. Kristo alitoa ushuhuda juu ya kuvuviwa kwa Agano la Kale
- A. Mat. 5:17, 18 - Angewezaje kutimiliza kile ambacho hakikuwepo.
  - B. Yoh. 10:34, 36 - “Je, haikuandikwa katika Torati.”
  - C. Lk. 24:44 - “Mliyoandikiwa katika Torati ya Musa na katika manabii na Zaburi.”
  - D. Mk. 12:35-36.
4. Yesu anathibitisha matukio katika Agano la Kale.
- A. Yesu alinena juu ya uumbaji kana kwamba ndio ulikuwa umetokea Mat. 19:8
  - B. Yesu alinena juu ya gharika wakati wa nuhu kama kwamba ndio ilikuwa imetokea Mat. 24:37-39.
  - C. Yesu alinena juu ya Yona na samaki mkubwa kama kwamba ilikuwa imetokea punde tu, Mat. 12 :40
5. Waandishi wa Agano Jipya huthibitisha juu ya uvuvio wa Agano la Kale.
- A. Maandiko ya Agano la Kale yamenenwa kuwa ni “Mausia ya Mungu,” Rum.3:2; Ebr. 5:12; Mdo. 7:38.

- B. Petro alinena juu ya watu katika Agano la Kale “Walioongozwa na Roho Mtakatifu,” 2 Pet. 2:21.
  - C. Paulo alilielezea Agano la Kale kama maandiko yanyewe “Pumzi ya Mungu,” 2 Tim 3:16, 17.
  - D. Paulo alisema kwamba injili ilikuwa “kulingana na maandiko,” 1 Kor. 15:1-4
  - E. Waberoya walichunguza maandiko, Mdo. 17:11.
  - F. Roho Mtakatifu akanena kupitia kinywa cha Daudi kwamba mahali pa Yuda pangehitaji mrithi, Mdo.1:16.
  - G. Katika Gal.3:15 Mtume Paulo anaeleza yaliyonenwa zamani katika Agano la Kale.
- C. Kuvuviwa kwa Agano Jipya (The inspiration of the New Testament)
1. Yesu mwenyewe ndiye aliyelipasisha kabla ya kuandikwa
    - A. Mat. 10:19-20.
    - B. Yohana 14:25, 26; 16:12, 13.
    - C. Matendo 1:8; 2:1-4.
  2. Paulo alinena juu ya uvuvio huu:
    - A. 2 Tim. 3:16, 17.
  3. Petro alinena juu ya uvuvio huu:
    - A. 2 Pet. 1:21; 3:15-16.
  4. Wandishi mbalimbali wasio wa Biblia walinena juu ya kuvuviwa kwa maandiko.
- A. Justin Martyr Alisema:
 “Tusidhani ya kuwa lugha iliyonenwa na wanadamu ilikuwa imevuviwa bali kutoka katika Neno la Mungu lenyewe ambalo huwaongoza. Kazi yao ni kutamka yale ambayo Roho Mtakatifu huwafunulia kwa fundisho wale wote wanaopenda kujifunza juu ya dini ya kweli “Historia ya Musa iliandikwa kwa uvuvio wa Ki-ungu.”
- B. Ireneaus Alisema:
 “Waandishi walinena kama walivyo ongozwa na Roho wa Mungu. Waliotabiri juu ya ujio wa Kristo walipokea uvuvio (inspiration) kutoka kwa Mwana ni kwa namna gani nyingine maandiko kuweza kumthibitisha Yeye peke yake Mathayo angeweza kuwa ameandika “Kizazi cha Yesu kilikuwa cha jinsi hii lakini Roho Mtakatifu akisha kutambua upotesaji wa kweli akitufundisha juu ya madanganyo kwa kupitia Mathayo anasema, kizazi cha Yesu Masiya kilikuwa cha namna hii waandishi wamejitenga na kila namna ya waongo.
- C. Clement wa Alexandria Alisema:
 Chimbuko la imani yetu halipo katika misingi isiyo mathubuti: Tumeipata toka kwa Mungu mwenye kutupatia maandiko, hakuna hata nukta au sehemu moja ya maandiko itakayotangukiwa hata yote yatimilizwe kwa maana kinywa cha Bwana, Roho Mtakatifu amenena hili. Ameacha kuwa mtu anayesukumizia mbali desturi za Kanisa na kugeukia mawazo ya kibinadamu kwa maana maandiko ni matakatifu kabisa kwa sababu yatufanya sisi kuwa watakatifu kama Mungu, ambayo yamo ndani ya Biblia Paulo alifuata ni maandiko yenye pumzi ya Mungu (2 Tim. 3:15, 16). Maandiko matakatifu yanajumuisha nyaraka au maneno

matakatifu kwa sababu pumuzi ya Mungu wayahudi na wakristo hukubaliana katika kuvuviwa kwa maandiko matakatifu lakini hutofautiana katika kutafsiri. kwa mani yetu tuna imani kwamba kila andiko lafaa kwa sababu lina Pumzi ya Mungu.

D. Origen Alisema:

Ni fundisho ambalo wakristo wote hulikubali na kuhubiriwa peupe katika makanisa kwamba Roho Mtakatifu aliwawuvia watakatifu manabii na mitume na lilikuwepo kwa wale wote aliowawuvia wakati wa kuja kwa Kristo kwa maana Kristo Neno la Mungu lilikuwa ndani ya Musa aliketi akiandika na katika manabii na kwa Roho wote alinena kwao mambo yote. Kumbukumbu za Injili ni mausia ya Bwana mausia safi yaliyotakaswa kama fedha iliyojaribiwa mara saba. Hayana hitirafu (kosa mawaa) kwa sababu yaliandikwa kwa usahihi kabisa kwa ushirikiano wa Roho Matakatifu. Ni vema kufuata maneno ya Paulo na mitume wengine kama kwa Mungu na kwa Bwana wetu Yesu Kristo kuna maandiko mengi bali kitabuni kimoja tu Wainjililisti waume, bali injili ni moja tu. Maandiko yote matakatifu yana utimilifu mmoja. Hakuna jambo lolote katika torati, manabii Injili na mitume ambalo halikutoka katika utimilifu wa Mungu.

E. Augustine Alisema:

Maandiko ni nyaraka (barua) za Mungu sauti ya Mungu, maandiko ya Mungu. Waandishi hurekodi maneno ya Mungu. Kristo alinena kupitia Musa kwa sababu alikuwa Roho ya Muumba na unabii wote ni sauti ya Bwana. Toka katika Roho ya karama za unenaji (gift of tongues) maandiko yote yafaa kwa sababu yana pumzi ya Mungu. Hayawezi sehemu moja yakawa kweli na sehemu nyingine uongo yanatoka kwa Mungu ambaye ndiye aliyenena. Siyo Mitume walionena bali Roho wa Baba aliye ndani yao hivyo ni Roho ndiye anayesema katika maandiko yote!! “Hafaidii kitu ninachosema anachosema, bali kile anachosema Bwana”

JE, KITABU CHA MWANZO KINAPINGANA NA SAYANSI YA KISASA?

(Does Genesis Conflict with Modern Science)

(Tazama Charti)

1. Misugvano (Conflicts) kati ya sayansi na Ukristo.
  - A. Haupo kati ya Sayansi na Ukristo.
  - B. Some of the most bitter have to do with the beginnings”
  - C. “Genesis” humaanisha “mwanzo.”
    1. Sura kumi na moja za mwanzo kitabu cha mwanzo zinaeleza juu ya mambo kama uumbaji wa dunia jua na nyota mwezi nchi nzima na wanyama, mwanadamu.
2. Kitabu cha Mwanzo kinataarifa za Adamu na Hawa, Kaini na Habili mababa walioishi miaka mingi kwa mfano Methuselah na Gharika Kuu ya Nuhu.
  - A. Haya yote yametumika kama uwanja wa vita kwa miaka mingi.
    1. Misugvano hii imetokea kwa sababu mbili
      - A. Sayansi yenye makosa.
      - B. Ufasiri wa maandiko wenye makosa
    2. Kwa mfano;
      - A. Kudhihakiwa kwa uumbaji na “wanasayansi”
      - B. Walimu wa shule ya Biblia kutaka baadhi ya mambo kwa mfano dinosaurs.
3. Ukweli wa jambo na upatano mkamilifu kati ya Sayansi na Maandiko.
  - A. Mawazo manne muhimu katika jambo hili.
    1. Wazo la 1: Biblia ina ukweli wa kisayansi uliotolewa katika lugha isiyo ya Kisayansi.
    2. Wazo la 2: Biblia haina makosa walaudanganyifu wa sayansi uliokuwa kitu cha kawaida katika zama za kuandika kwa kwake.
    3. Wazo la 3: Biblia hupatana na sayansi ya kisasa katika namna ambayo hukataa makosa ya kisasa sawa kabisa kama ilivyopinga udanganyifu wa zamani.
    4. Wazo la 4: Biblia hupatana na sayansi ya siku kwa maana kwamba imedhaniwa na mambo mengi ambayo ni ugunduzi wa karne za karibu
      - A. Carefully study paper entitled “The Bible and Scientific Accuracy.”

4. Nini kinachofanya sura za mwanzoni za kitabu cha mwanzo kuwa muhimu sana?
  - A. Ukisoma sura chache za mwanzoni katika kitabu cha mwanzo huwa zinaeleza juu ya mahusiano ya msingi ya ulimwengu.
    1. Uhusiano kati ya Mungu na ulimwengu (nature).
    2. Uhusiano kati ya Mungu na mwanadamu.
    3. Uhusiano kati ya mwanadamu na ulimwengu (nature).
    4. Uhusiano kati ya mwanadamu na mwanadamu.
      1. Milango hii inafanya msingi wa Biblia nzima.
      2. Sheria yeyote ya kimaadili na kiroho inayofuata kujengeka katika utambuzi wa kazi ya Mungu ya uumbaji.
  3. Kwa mfano:
    - A. Biblia inakataza uzinzi.
      1. Kwa nini?
      2. Kwa sababu ni namna ya kuabudu kiumbe zaidi kuliko Muumbaji.
    - B. Kuuwa ni dhambi na kumekatazwa.
      1. Kwa nini?
      2. Kwa sababu ni kuangamiza kiumbe kilichoumbwa kwa mfano wa Mungu.
    - C. Kuabudu sayari na nyota kumekatazwa .
      1. Kwa nini?
      2. Kwa sababu ni sehemu ya uumbaji wa Mungu.
  - B. Pili, milango ya mwanzo ya kitabu cha Mwanzo inatufundisha kwamba mwanadamu hana haja ya kuogopa nguvu za giza “Invisible Powers”
    1. Hii ni kwa sababu Mungu ni mtawala wa mambo yote.
  - C. Tatu, hufundisha kwamba wanadamu wanapaswa kuishi kama ndugu kwa sababu wanadamu wote wameunbwa kwa mfano wa Mungu.
  - D. Nne, talaka ni kinyume na kusudi la Mungu la akumfanya mwanaume na mwanamke kuwa “mwili mmoja “ katika ndoa.
5. Je, Wakristo waikatae Sayansi kwa sababu baadhi ya wanasayansi huishambulia Biblia?
  - A. Hatuwezi kudharau ukosaji wa Kisayansi potelea mbali ni kwa vipi usivyo na haki na wenye misingi dhaifu.
    1. Baadhi ya wanasayansi hawaamini juu ya uwepo wa Mungu na wengine huamini juu ya uwepo wa Mungu na kwa hivyo huiona sayansi kupitia miwani ya rangi ukosefu wa Imani katika Mungu.
    2. Sayansi halisi ni somo muhimu linalochunguza ukweli.
    3. Siyo wanasayansi wote wanaoamini katika “evolution.”
  - B. Kama wakristo tunafuta kanuni kwamba Mungu ni muumbaji wa ulimwengu.
    1. Hili humfanya yeye kuwa mwanzilishi wa Sayansi ambayo ni somo linalohusu mambo yote katika ulimwengu.
6. Maelezo ya siku sita za Uumbaji katika Mwanzo 1 kama inavyoelezwa katika “Theist Evolution.”
  - A. Study papers entitled “The Days of creation, How long were they? and the Pre-Adamic World, fact or fiction?”

B. Maelezo mafupi ya “Gap theory” na Refutation.

1. Developed in the 19th century.
2. Maelezo kuwepo kwa “gap” kati ya Mwa. 1:1 na Mwa. 1:2.
  - A. Hii “gap” (hai yu kamkanila) haki tambuliki ni kipindi cha muda gani yawezakana ikawa miaka bilioni nne na zaidi.
  - B. Kwa hakika unakimalizia ni tafsiri tu ya, Mwa. 1:1, 2; Hapo Mwanzo Mungu aliumba mbingu na nchii na (baada ya usiotambulika ambao ni kwa ajili ya “Geological Age”) ilikuwa ukiwa tena utupu.
3. Pia hueleza juu ya uwepo wa ulimwengu kwa kipindi kirefu hata kabla ya sura ya nchi kutengenezwa upya kwa ajili ya makazi kumfaa mwanadamu.
  - A. Hapa baadhi ya watu hudai kwamba Mungu aliumba dunia kwa muda wa siku sita.
4. Hii nadharia (theory) inashindwa kuchekwa ufasaha kifungu cha maneno ya Kiebrania “Tahu Wabohu” ambacho kikieleweka kwa ufasaha humaanisha “empty and formless.”
5. Vivyo hivyo, Nadharia (theory) inashindwa kuelewa kwa ufasaha neno la Kiebrania “Hayetha” ambalo likieleweka vizuri linaonekana katika sentesi hii “Nayo nchi ilikuwa utupu.....”
6. Zaidi sana inachanganya mambo kwa kutafsiri vibaya maneno ya Kiebrania “bara” na “asa” katika Mwanzo 1:1.
  - A. Kut. 20:11 Inamaliza yote.

muda
nchi

C. Maelezo mafupi ya “Day -Age Theory” na Refutation

1. Imejengwa msingi wake katika neno la kiebrania “Yom”
  - A. Humhoji kwamba neno “Yom” linaweza kutafsiriwa kumaanisha wakati wa zama.
    1. Ambayo ni kweli.
    2. It can be translated thusly.
      - A. The question is, can it be translated thusly here?
2. “Yom” limetokea mara 1,480 katika Agano la kale.
  - A. Wakati fulani hutafsiriwa “mchana” “day”mwangaza Mwa. 1:5.
  - B. Hata hivyo katika vifungo vifuatavyo, Mwa. 1:5, 8, 13, 19, 23 na 31 neno “Yom” linatanguliwa na mpango ambao unapoonekana katika Agano la Kale mara nyingi humaanisha kipindi fulani cha wakati.
  - C. Hakuna haja ya kushurutisha kuwa na utafsiri wa (picha) mafumbo katika habari hizi.
    1. Hivyo tafsiri hii huwa kinyume na “The Standard Hermeneutical Principle” ambayo inasema kwamba mwanafunzi anapaswa kushika chimbuko na maana neno isipokuwa kama ameshurutishwa na tofauti.

kila
halisi ya
katibu kufanya

3. Katika somo linalopatika Mwa. 1, inaonekana kuwa na hitimisho lililo wazi la utendaji wa mara moja baada ya kipindi kirefu cha wakati.
- D. Mistari inaoyesha kila siku za uumbaji zilikuwa ni masaa 24 ya siku.
1. Mwa. 1:5, 8 n.k ambacho hufafanua kwa uwazi urefu wa mchana kwa kutumia kifungu cha maneno “Jioni na Asubuhi.”
  2. Mwa. 2:1-3 Mungu alipumzika kufanya kazi.
    - A. Kwa maneno mengine kazi ya uumbaji ikawa imekamilika.
  3. Kut. 20:11, siku sita.
  4. Kut. 31:17 Mungu alizifanya mbingu na nchi kwa siku sita.
    - A. An implication of his having made all that is in them these six days.
  5. Zaburi 33:6, 9, Iwapo Mungu alinena uumbaji uwepo halafu haukutokea.
  6. Nehemia 9:6 hapa panaelezwa kwamba Mungu alifanya kila kitu kilichomo katika milki ya ulimwengu.
    - A. Zingatia matumizi ya neno “alifanya” hufanana na hoja ya maneno ya Kiebrani “baua “na “asa”
    - B. Neno “asa” linatumika hapa likihusika sha uumbaji wa vitu Vyote.
  7. 2 Petro 3:5, “...mbingu tangu zami...”
  8. Ebr. 4:3, 10.
  9. 1 Kor. 15:35-39.
7. Majidiliano juu ya aina mbalimbali ya nadharia ya “Organic evolution”. (Discussion of the various theories of organic evolution).
- A. Kwa nini wanasayansi hukubaliana na nadharia (theory) za evolution zinazopingana na uumbaji.
    1. Siyo kwa sababu “evolution” imethibitishwa kisayansi potelea mbali yaani yaliyosemwa na wapendekezaji wake.
      - A. Kwa mfano Carl sagan katika makala ya kwenye toleo la TIME MAGAZINE Oktoba 20, 1980, maelezo yafuatayo yaliandikwa, “Sagan” hutoa pia baadhi ya changamoto za wazi. Kwa uumbaji ambao huhoji juu ya tafsiri ya ki-Biblia ya Mwanzo wa uhai anasema kwamba “evolution” (Uk. 63).
      - B. Hata hivyo navutika zaidi wakati ndugu Sagan alipokutana na The Central Church of Christ la Visalia California mdahalo na ndugu Thomas Warren, alikataa hata hati ya mwaliko.
        1. Inavutia zaidi kuona kwamba ndugu sayan alikutana mara mbili tarehe za baadaye na kanisa la Visalia na moja kwa moja toka ndugu Warren ambaye alikataa (See THRUST, Vol. 2 Issue 4).
        2. Sounds like he knows he has the truth doesn't it?
    2. Kwa hakika ukweli unapokuwa bayana kuna ukosefu wa ushahidi hai kuhusu “evolution”
- kuhusiana na kupokea

A. William L. Straus Jr. katika toleo la “The Quarterly Review of Biology” uk. 220 la mwezi septemba 1948, alisema yafuatayo, “Napenda kuisisitiza kwamba “Theory of human ancestry” ambayo kwa wakati huu naipendelea haiwezi kwa namna yoyote ile kudaiwa kuwa imethibitishwa. Ni madhanio tu

ambayo. Evolution haina budi kuwa ya baadaye.” (As quoted in “Why Scientists Accept Evolution” pp.101, 102).

B. Mambo muhimu ya kubadilisha “Theory” kuwa “Scientific Theory.”

1. Lazima kuwa na matukio, taratibu na tabia zinazoweza kuoneka kwa macho.

2. Ni lazima ishuhudiwe na uchunguzi wa mwanadamu.

3. Lazima iweze kuumba uwongo .

A. Hili hukamilishwa na majaribio ambayo hushindwa kwake hufanya “Theory” kutokubalika.

4. Evolution haina vigezo hivi:

A. Ndiyo ilivyo katika uumbaji.

5. Nadhani dondoo ifuatayo ni muhimu sana hapa, “mambo ya evolution ni mhimili (uti wa mgongo) wa biolijia na biolojia hivyoipo katika nafasi ya upekee ya kuwa sayansi iliyo katika nadharia

zisizothibitishwa (Unproved theory) - Je, hii hi Sayansi katika “Theory of evolution” unafanana na Imani katika maalumu zote ni dhana ambazo waamini huja kuwa hata moja mpaka wakati huu ilipoweza kuthibitisha L. Matthews, “Introduction to the Origin of Species,” C. by J. M. Dent and sons. Ltd. London, 1971 p. 11; as

au imani? Imani

Uumbaji

kweli lakini hakuna

Harrison

Darwin reprinted

Quoted in

“Evolution” the fossils say No. p. 16.

6. Hivyo inahitimishwa kwa kusema kwamba hakuna jambo litakalodaiwa ni jambo la kisayansi hata likipigiwa kelele namna gani na wanasayansi siyo kweli.

Chati - Chart

Scientific Factor Principle Approximate Date of Discovery (Jambo au Kanuni ya Kisayansi) (Tarehe [Makisio] Ya Ugunduzi)	Biblical Reference (Marejeo ya Biblia)
Mwanaume na mwanamke wana “mbegu ya uzazi”. 1600-1700	Mwa. 3:15; 22:18
Radi husababishwa na mvua. 1800’s	Yer. 10:13; 51:16
Kuna utupu (sehemu wazi) kaskazini. 1918	Ayu. 26:7
Dunia inashikiliwa na nguvu zisizoonekana. 1650	Ayu. 26:7
Tasonical Classifications of matter. 1735	Mwa. 1
Mfululizo wa uumbaji (maji,uhai, mimea n.k) 1600’s	Mwa. 1
Dunia ni duara. 1400’s	Isa. 40:22; Mith 8:27
Mchana usiku hutokea kwa pamoja katika dunia. 1500’s	Lk. 17:31-36
Aina fulani ya wanyama wana magojwa ambayo mwanadamu anaweza kuambukizwa. 1600’s	Law. 11
Uvumbuzi wa ukom. 1700’s	Law. 11

Kanuni ya karantini (Principle of quarantine). 1700's	Law. 13
Damu ya wanyama inaweza kuwa na magonjwa hivyo isiliwe. 1600's	Law. 17
Damu ni muhimu ina uhai. 1700's	Law. 17:11
Katika bahari kuna njia (barabara) za asili. 1854	Zab. 8:8
Dunia ilikuwa katika hali isiyo dhahiri wakati wa uumbaji wake. 1911	Mwa. 1:2
Vipimo sahihi vya meli ni 30x50x3. 1860	Mwa. 6
Mwanga una uzani. 1932	Ayu. 3:19
Nyota hutoa sauti zinazoweza kufasirika. 1945	Ayu. 38:7
Bahari zina chemichemi za maji. 1920	Ayu. 38:16
Kuna zaidi ya bahari moja. ????	Mwa. 1:10
Theluji ni ya thamani. 1905, 1906	Ayu. 38:22
Kuna idadi isiyoweza kuhesabika ya nyota. 1940	Mwa. 15:5
Udongo ni muhimu kwa maisha yetu. 1935	Isa. 40:12
Kanuni ya Herbert Spenser's. . 1820-1903	Mwa. 1
Hewa ina uzito. 1500's	Ayu. 28:25
Mwanga unaweza kutenganishwa katika rangi. 1650	Ayu. 28:24
Maada imefanyika kwa chemichemi ndogo zisizoonekana. 1700-1967	Rum. 1:20

Jua -mmea-chlorophyll uhusiano uliopo. 1920's	Ayu. 8:16
Mwili wa binadamu unaweza kupasuliwa akiwa katika hali ya usingizi mzito. 1600's	Mwa. 2:21
Maji yalikuwepo mwanzo mwa uumbaji. 1800's	Mwa. 1:2
Kanuni za kisaikolojia za Freud. 1800's	Rum. 7
Mwezi uliumbwa baada ya dunia. Bado Haja Thibitisha.	Mwa. 1:14-16
Aina fulani ya miti ni bora kuliko mingine kwa kutengenezea meli. 800 K.K.	Mwa. 6
Anaerobic bacteria, DNA n.k 1870's	Mwa. 1
Uhai asili yake ni baharini. 1800's	Mwa. 1:20
Aina ya wanyama walipaa kabla ya ndege. 1800's	Mwa. 1:21, 22
Nyasi hufa kwanza kabla ya mimea mikubwa. 1800's	Mwa. 1:11
Ngurumo (lightning) na nguvu vinahusiana. 1850's	Ayu. 28:25
Mipangilio ya nyota zingine huzunguka. 1900's	Ayu. 38:31
Arcturus na nyota zingine huzunguka. 1800's	Ayu. 38:32
Elimu ya kisayansi inaweza kupatikana kwa kuchunguza wanyama. ????	Ayu. 12:7-9
Elimu ya kisayansi inaweza kupatikana kwa kuchunguza maji. Baada 1600	Mhu. 1:7
Mabara yametenganishwa na maji. 1968.	Mwa. 1:9; 10:25

Note: Kitabu cha Ayubu kina maelezo mengi ambayo yangeweza kuorodheshwa hasa katika sura 38. Katibu cha Mwanzo kimeorodhesha uumbaji ambao unaweza kulinganishwa na orodha ya mambo ya zamani (fossil record).

